

Кірюхіна М.В.

Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного університету внутрішніх справ

Хомяк О.В.

Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ПОДВИГИ ЖІНОК ІЗ УКРАЇНИ У ВІЙНАХ

У статті розглянуто історичні подвиги жінок із України у Другій світовій війні та війні, яку розв'язала Росія проти України у 2014 році, а також затонуто тему повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року.

Зокрема, у статті досліджується як війна змінила жіноче життя, розкрила зовсім нові здібності, які досі були їм не притаманні. Війна навчила їх виживати, коли чоловіки на фронті, підіймати дітей, а багатьом з них довелося брати до рук зброю і йти на фронт захищати рідну країну. Розглядається те, як жінкам через війну довелося стояти на рівні із чоловіками: стріляти, рятувати поранених, тягнути їх із поля бою на своїх плечах, бути партизанками тощо.

Стаття присвячена тому, як жінки стикнулися із такими найважливішими викликами як: поєднання громадського життя з сімейним, узгодження обов'язків дружини з прагненням до особистої реалізації, а також бажання свободи з материнством. Особлива увага приділена бомбардуванням, смерті, переселенню (інколи примусове), голоду, страху. Розповідається як жінки, не дивлячись на все це, повинні були не боятися критичних ситуацій, не панікувати, тримаючи себе постійно «в руках», намагаючись вирішувати проблему, яка склалася.

Окрім того, розкрито питання того, скільки жінок стали героями України, отримавши дане звання посмертно. Скільки віддало життя задля порятунку власної країни. У статті окремо розглянуто питання російської агресії проти України: у 2014 році розпочалася війна на Сході України, а 24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Звернуто увагу на тому, що на сьогоднішній день подвиги жінок є не менш великими.

На додаток до цього, у статті розкрито історії життя, подвиги, участь жінок із України у війнах. Досліджено їх подвиги та нагороди, які вони за це отримали, щоб кожен українець мав змогу дізнатися більше про своїх героїв.

У ході статті з'ясовано, що подвиги жінок внесли і продовжують вносити вагомий внесок в майбутнє України, захищаючи її вільне майбутнє. Описано, як жінки допомагають приблизити перемогу в тилу, виконуючи не менш важливі завдання, ніж на фронті, звернута увага на роботі волонтерів, без яких було б не можливо протистояти агресору тощо. Таким чином, жіночі подвиги під час війни є важливою темою, яка потребує ретельного дослідження.

Ключові слова: Друга світова війна, жінка, історія, подвиг, боротьба, подвиги жінок під час війни, жінка-снайпер, жінка-льотчиця, підпільний рух.

Постановка проблеми. Війна не робить винятків, доторкуючись як жінок, так і чоловіків. При цьому жіноча історія у війні довго залишалася ненаписаною. У часи СРСР правда про долі жінок у війні була під забороною, її замовчували, або взагалі спотворювали. Саме тому питання ролі та місця жіноцтва у Другій світовій війні недостатньо вивчене істориками і переосмислене суспільством.

Жінки на фронті оволоділи всіма воєнними спеціальностями, від медицини та зв'язку до авіації, флоту, піхоти, кавалерії та розвідки, деякі, навіть, взяли до рук гранатомети. До того ж, крім турботи

про старих та малих на окупованих територіях, на жіночі плечі ліг тягар підпільної боротьби. Жінок масово використовували для праці в тилу на військових підприємствах, будівництві протитанкових ровів, сільськогосподарських роботах, окопів, бліндажів. При цьому тисячі жінок були вивезені у Німеччину для виснажливих робіт [3, с. 27].

На жаль, у сучасному світі, жінкам також довелося стикнутися із війною через вторгнення Росії в Україну. Ще у 2014 році багато з них кинули свою улюблену справу і відправилися на фронт на захист своєї країни, інші ж продовжили виконувати надзвичайно важливу роль в тилу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні основи проблем та перспектив висвітлення історичних подвигів жінок у війнах досліджувалися у працях М. Байдан, О.М. Бежук, М. Богачевська-Хомяк, І.Р. Берест, О.М. Гладун, Г. Динис та інших дослідників.

На сьогоднішній день проблема подвигів жінок у війнах полягає у тому, що дана тема є неабияк актуальною та потребує більш ретельного вивчення. Це пов'язано з тим, що протягом десятиліть і до останнього часу історики мало приділяли уваги вивченню ролі та місця жінок в історії України. Їх цікавили лише військові і дипломатичні аспекти конфлікту. При цьому історія зосереджувала тільки довкола чоловічої військової еліти, яка приймала рішення [11, с. 25]. Лише починаючи з 1970 років разом із соціальною історією суспільства у стані війни, повсякденним життям та економікою почала розвиватися жіноча історія. Її головною метою стало висвітлення подій із жіночої перспективи та засвоєння досвіду жінок. В СРСР жінки не були військовозобов'язаними, не дивлячись на те, що військово законодавства СРСР передбачало у разі потреби обов'язкове залучення жінок в ряди Червоної армії для несення служби в допоміжних військах [8, с. 111].

Таким чином, жіночі подвиги під час війни є важливою темою, яка потребує ретельного дослідження. Проаналізувавши матеріали, які на даний час є у відкритому доступі, можна дійти до висновків, що їх зовсім небагато. І це, не дивлячись на те, що такі історії повинні бути висвітлені, особливо враховуючи теперішню ситуацію в Україні.

Саме це й зумовило **мету статті** – дослідження аспектів та опис жіночих історій під час війни в Україні, висвітлення їх подвигів та нагород, які вони за це отримали, щоб кожен українець мав змогу дізнатися більше про своїх героїв, завдяки яким небо над їх головами може залишатися мирним.

Постановка завдання. Контекст поставленої проблеми визначається широким колом наукових досліджень та описів історій щодо жіночої долі в умовах війни. Однак дана тема все ж таки потребує постійного вивчення та дослідження, особливо враховуючи ситуацію, яка зараз відбувається в нашій країні. Як під час Другої Світової війни, так і з моменту війни на Сході України з 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії до України у 2022 році, подвиг жінок є неоціненним. То ж, тема статті зумовлена поглибленим вивченням подвигів жінок в умовах війни.

Структура проведення дослідження: висвітлена загальна тема щодо участі і кількості жінок із України, які взяли участь у Другій Світовій війні, наведено реальні приклади із життя жінок. Далі описується історія жінок, які взяли участь у війні на Сході України з 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії до України у 2022 році з наведенням реальних прикладів та нагород, які вони отримали.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страшнішого слова, ніж війна, важко й уявити. Всього п'ять літер несуть нереальні страждання, біль та жах. Життя перетворюється у суцільне пекло, з якого, здавалося б, неможливо вибратися. Підіймаючи дану тему хотілося б звернути увагу саме на жіночу долю під час війни. Адже, подвиги, які здійснюють жінки у такий жахливий період є неоціненними. Напевно всього паперу світу не вистачить аби їх описати. До того ж, нажаль, вони тільки накопляються. Здавалося, що вже страшні сторінки минулого позаду, але як виявилось попереду чекало ще одне лихо. 24 лютого 2022 року запам'ятає кожен українець назавжди, прокинувшись під звуки сирени та ракетних ударів – Росія розпочала повномасштабне вторгнення до України, зруйнувавши мирне життя. Після цього чисельність жінок, які пішли на фронт значно збільшилася.

Ми звикли вважати, що війна суто чоловіча справа, адже жінок було завжди важко уявити з автоматом в руках чи гранатою, але війна внесла свої корективи, і вони за власним бажанням вирушили на захист своєї Батьківщини. Безумовно, тривалий час жінки не мали права офіційно обіймати бойові посади. Тобто, виконувати роботу снайперів, гранатометниць, кулеметниць, а офіційно вважалися кухарями, банщицями, у найкращому разі санітарками. Проте Збройні сили були змушені переглянути уставні норми [5, с. 11].

Вивчаючи тему історичних подвигів жінок у війнах, наведемо приклади часів Другої Світової війни та сьогодення – війни на Сході України з 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії до України, яке розпочалося 24 лютого 2022 року.

Розпочнемо саме із Другої Світової війни. Слід зазначити, що згідно з офіційними даними, загальна чисельність жінок, що брали участь у бойових діях становила 800000 тисяч. При цьому понад 150 тисяч жінок були нагороджені бойовими орденами та медалями. Однак, ніколи не рахувалася кількість мобілізованих жінок та жінок добровольців, які пішли на фронт. Також невідомою залишається кількість поранених,

контужених і тих, хто стали особами з інвалідністю [6, с. 24].

Зокрема, на захист рідної землі у боротьбу із ворогом стали 127 тисяч жінок з України. Вони боролися у партизанських загонах, антифашистському підпіллі. Варто підкреслити, що 27 жінкам, які народилися в Україні, присвоєно звання Героя Радянського Союзу [6, с. 29].

Слід зазначити, що серед жінок-Героїв Радянського Союзу найбільше було льотчиць – 83 жінки-льотчиці. Із них – 25 льотчиць, які служили жіночому авіаційному полку, у так званих «Нічних відьмах». Однією із них була українка Поліна Володимирівна Гельман [10, с. 51].

Місії, які вони виконували на війні була надзвичайно різноманітними: починаючи льотчицями, танкістами, розвідницями, водійками автомашин та тракторів, зв'язківцями, кулеметницями, телефоністками, партизанками, лікарками і медсестрами, і закінчуючи бібліотекарками, комірницями, кухарками. Жінки, які залишилися в тилу, замінили чоловіків на заводах, фабриках, полях. Їм довелося взяти на свої плечі зовсім не «жіночі» справи: вони воювали, вбивали, працювали у шахтах, на лісозаготівлях, рили окопи, гасили пожежі, вирощували врожаї тощо [14, с. 114].

Зокрема, якщо говорити в цифрах, то в роки війни було підготовлено 300 тисяч медичних сестер, більш ніж 900 тисяч сандружинниць, 300 тисяч жінок служили у військах протиповітряної оборони [15, с. 15]. При цьому за роки війни були підготовлені 222 тисячі жінок «бійців-спеціалістів», серед яких: мінометниці, станкові та ручні кулеметниці, автоматниці, снайпери, зв'язківці, фахівці дорожньо-експлуатаційних служб. Тобто, якщо підсумувати загальну чисельність жінок, які носили військову форму, то вона зіставить не менше 2–3 мільйонів [19, с. 114].

Наприклад, вже з липня 1941 року розпочалося формування жіночих авіаційних полків. Щоб одержати направлення на фронт, потрібно було вивчити тактику бою за короткий час, озброєння літаків та штурманську справу. До того ж, багато жінок і дівчат служили в частинах протиповітряної оборони. Лише у Київському корпусному районі ППО більше ніж 870 жінок та дівчат служили молодшими командирами [17, с. 87].

Більш того, на жіночу долю випала тяжка ноша – відправляти на фронт своїх рідних, виходжувати поранених, народжувати та вигодовувати дітей, виступати із концертами на передовій, підтримуючи бойовий дух солдатів.

Тож наведемо реальні приклади подвигів українських жінок у часи Другої Світової війни, які зібрав до купи Український інститут національної пам'яті.

Харків'янка Валентина Гризодубова стала першою серед жінок Героєм Радянського Союзу. У складі екіпажу літака АНТ-37 1938 року вона разом із Поліною Осипенко та Мариною Расковою пододала за 26 годин відстань від Москви до Далекого Сходу у майже 6,5 тисяч кілометрів, що на той час було світовим рекордом. Під час війни Валентина Степанівна командувала жіночим бомбардувальним полком далекої дії, виконала понад 200 бойових вильотів. Більш того, полк завдавав удари по ворожих об'єктах, доставляв вантажі для українських партизанів, льотчиці переправляли в тил більше 4 тисяч поранених та дітей [21].

Прикладом того, що подвиги жінок під час війни були надзвичайно різноманітними є Олександра Шулежко, яка врятувала від смерті і голоду 102 дитини, з яких 25 були євреями. Їй вдалося організувати у Черкасах притулок для дітей-безхатченків, куди приймали всіх без винятку. До 1968 року її підозрювали у співпраці з нацистами. Померла Олександра Шульженко 1994 р, через рік потому їй присвоїли почесне звання Праведник народів світу [13, с. 9].

Євдокія Лисенко стала матір'ю-героїнею, народивши 16 дітей. На її плечі випала дуже тяжка доля – у 1933 році помер один з синів, а 1936 р. – батько Макар Нестерович, після чого вона залишилась одна з 15 дітьми. Жоден з них не закінчи середньої школи чи вузу, адже жили дуже бідно і важко працювали. Під час війни мати провела на фронт усіх десятиох синів, і всі десятеро Макаровичів повернулися додому живими в село Бровахи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. У післявоєнний час, 1946 р. Євдокія Лисенко отримала почесне звання «Мати-героїня», а 1984 р. – відкрито пам'ятник. Слід зазначити, що на даний час біля підніжжя пам'ятника матері-героїні Євдокії Лисенко на обласному рівні відзначається День матері.

Ще до одного прикладу слід віднести Ірину Хорошунову – художницю, журналістку, авторку щоденника про життя в Києві під час нацистської окупації. Під час окупації Києва вона була господаркою конспіративної квартири міської підпільної антинацистської групи під керівництвом Миколи Матеюка. А от з жовтня 1941 року по вересень 1943-го працювала у Центральній бібліотеці, відкритій окупантами на базі бібліотеки АН УРСР на бульварі Шевченка, 14. Разом з іншими

співробітниками намагалася врятувати книжкові фонди від остаточного пограбування та знищення. Із 25 червня 1941-го до квітня 1944 року Ірина Хорошунова вела щоденник, в якому фіксувала свідчення про життя киян в окупованому місті як очевидець, а часто й учасник подій [16, с. 11].

В роки Другої світової війни єдиною жінкою, командиром взводу морської піхоти була Євдокія Завалій. Коли тільки-но розпочалася війна, їй було лишень 17 років. Під бомбардуванням вона перев'язувала поранених бійців та командирів. А от після того, як дівчина взяла в полон німецького офіцера, її направили у відділення розвідки, командиром якого вона згодом стала. Більш того, під час Будапештської наступальної операції Євдокія зі своїм взводом, пробравшись завдяки кисневим подушкам через каналізацію, захопила бункер німецького командування. Серед полонених виявився німецький генерал. За дану операцію Завалій нагородили орденом Червоного Прапора [1, с. 101].

А от Ганна Деркач у липні 1941 року пішла в армію добровольцем (уродженка села Гайворон Бахмацького району Чернігівської області). Вона служила медсестрою, старшою медсестрою і фельдшером у різних частинах на декількох фронтах. Після війни Ганна Іванівна закінчила Харківський інститут торгівлі і отримала диплом економіста у 1952 році. За участь у Другій світовій війні вона нагороджена орденами і медалями. За своє життя написала понад 30 наукових робіт.

Уродженка Києва Кауфман Ревека Мойсіївна з 1941 р. до 1945 р. була на фронті ординатором евакогоспіталів та капітаном медичної служби. По закінченню війни працювала на кафедрі фізичного виховання КСП (УСГА), завідувала медичним кабінетом. Вона була нагороджена медалями та орденами за участь у війні.

Єлизавета Єремеева служила у зенітній артилерії, спочатку рядовою, а згодом – командиром відділення. Вона нагороджена знаком «Відмінний артилерист» та багатьма медалями і відзнаками за участь у боях. А от з 1 грудня 1945 року розпочала працювати інспектором відділу кадрів КСП, а з жовтня 1946 року пропрацювала 40 років лаборантом кафедри загального лісівництва [21].

Але, повертаючись до сьогодення, подвиги жінок є не менш великими. Тож, наведемо приклади війни на Сході України з 2014 року і повномасштабного вторгнення Росії до України у 2022 році.

Багато хто з жінок взяв до рук зброю і захищають країну з перших днів війни. У часи, коли

чоловіки пішли на фронт, саме жінки почали забезпечувати тилові військово-облікові спеціальності. Вони не змогли сидіти осторонь, покинули звичне і комфортне для себе життя і відправилися захищати рідну країну. Таким чином, з початком російської-української війни в 2014 році роль жінок в українському війську значно виросла – стали доступні посади, які раніше були зарезервовані лише для чоловіків. При цьому загальна кількість жінок, які приєдналися до Збройних сил України виросла більше ніж вдвічі.

Так, за словами заступниці міністра оборони України Ганни Маляр, станом на липень 2022 року, понад 38 тисяч військовослужбовців служать безпосередньо у ЗСУ. При цьому з них понад 5 тисяч перебувають на передовій. Крім них, також є цивільні жінки, що працюють у ЗСУ. Тобто, в Україні понад 50 тисяч жінок служать у Збройних Силах України. За цифрами наша країна має один з найбільших показників кількості жінок у ЗСУ серед країн-членів НАТО. Проте дана цифра може бути значно більша, адже є медики, бійці добровольчих підрозділів. Кожна жінка, яка йшла на фронт з 2014 року мала на це свої причини.

Для прикладу, лише станом на 2017 рік за даними різних ЗМІ, на Сході України воювали близько 14 тис. жінок. Такий стрибок у цифрах пов'язаний з тим, що раніше були обмеження для жінок на професії у ЗСУ, а зараз вони мають більше можливостей [20].

Маляр пояснила, що в Україні було два сплески збільшення кількості жінок у ЗСУ: перший у 2014 році, а другий у 2022 році – коли Росія вторглася до України. Все це пов'язано з характером української жінки: «вона сама заходить у ЗСУ і займає там своє почесне місце». До того ж, жінки обирають зовсім не жіночу кваліфікацію: станкістки, артилеристи, навіть глибоководний військовий дайвінг [2, с. 51].

Також за останні роки значно збільшилася кількість жінок-командирів, жінок-офіцерів та старших жінок-офіцерів, дівчат-курсантів. При цьому є жінки, які займають найвищі посади Міноборони України – командування Медичних сил Збройних сил України на даний момент очолює бригадний генерал Тетяна Остащенко [4, с. 84].

Недарма перша леді України Олена Зеленська заявила, що «наш опір, як наша майбутня перемога, набули виразно жіночого обличчя», і висловила шану українським жінкам за службу в армії, виховання дітей у військовий час та надання основних послуг [20].

Міа Блум та Софія Москаленко з Університету штату Джорджія підкреслили, що «українські жінки історично мали незалежність, яка не поширена в інших частинах земної кулі», і що «Україна пропонує унікальне уявлення про роль, яку жінки можуть відігравати у захисті нації та як власне лідерки» [9, с. 111].

Командир Батальйону імені Джохара Дудаєва Адам Осмаєв вважає, що жінки у всі часи йшли на війну на рівні із чоловіками.

«В Україні багаті військові традиції, не зважаючи на те, що жінок вважають «слабкою статтю». Якщо ж брати найбільш кровопролитну війну за сучасну історію людства. То Друга світова проходила, головним чином, на території України. Жінки брали значну участь в ній тоді, і сьогодні беруть участь у війні також. Коли це «права справа» – вітчизняна війна, я думаю, всі йдуть допомагати, хто чим може. Так проявляється героїзм, в тому числі, з боку жінок» [7, с. 20].

До того ж, військовий підкреслив, що у служінні на війні жодних відмінностей із чоловіком або жінкою немає, хіба тільки в окремому житлі та окремих туалетах.

«Треба розуміти, що до 90% військової справи не пов'язане напряму із лінією дії, тому є необхідні ролі без яких війна неможлива, але які не пов'язані із лінією фронту та бойовими діями. Хоча навіть там жінки бувають і беруть участь у бойових діях», – додав він.

Наведемо приклади подвигів жінок на фронті на сьогоднішній день. Лише станом на кінець 2021 року, до повномасштабного вторгнення Росії до України, від 2014 року 302 жінки-воїни були відзначені державними нагородами, понад 4,5 тисячі нагороджено відомчими та іншими відзнаками [20].

Зокрема, у 2022 році орден «За мужність» III ступеня отримала старший лейтенант Сумського прикордонного загону Артамонова Юлія Олександрівна.

Медаллю «За військову службу Україні» нагороджені: сержанта Клімчук Олену Василівну, лейтенанта юстиції Куртенкову Аліну Леонідівну, старшого лейтенанта Верболоз Ганну Юріївну, сержанта Загребельну Сніжану Олегівну, солдата Осадчу Ганну Володимирівну.

Жінки-військовослужбовці отримують медалі і «За врятоване життя» – Кожара Ганна Яківна.

А от українській військовослужбовці, сержанту ЗСУ 58-ї окремої мотопіхотної бригади імені Івана Виговського, учасниці російсько-української війни Інні Миколаївні Дерусовій присво-

єно посмертне звання Герой України (12 березня 2022 року) [22].

Згідно з даними Іb.ua, Валерія Бурлакова, яка до війни працювала журналістом в одному з провідних ЗМІ країни, відправилась на фронт ще у 2014 році. Ще з початку війни вона їздила на фронт як журналіст, адже її не хотіли брати до своїх лав через брак навичок, а вже згодом змогла змінила перо та клавіатуру комп'ютера на гранатомет. Більш того, під час війни вона змогла написати книгу «Життя P.S. (видавництво «темпора»), пронизливий фронтовий щоденник, який присвячений загиблому нареченому.

Альона Павлова, яка до 2014 року працювала доцентом і лекторкою також змінила улюблену справу, відправившись на фронт. Більш того, стала правою рукою (заступницею) командира роти 59-ї бригади. Станом на зараз, звичайно, невідомо, де саме вона служить.

А от уродженка Харкова Олександра Осипенко пішла на фронт, коли їй було 19 років. В тилу ще у 12 років вона стала кандидатом майстра спорту з карате, а декілька років тому, навіть, захистила звання майстра спорту. Однак, вона також змінила звичне життя, взявши до рук кулемет – тепер вона працює з АК 74 і ПКТ.

Також, слід звернути увагу на журналісток, які щоденно ризикуючи власним життям, доносять до людей правдиву інформацію, дана праця є надзвичайно важливою, особливо у воєнний час. З приводу цього, Лінн Елбер з Associated Press заявила, що «присутність жінок, які висвітлюють події в Україні, відбувається на тлі традиційних ролей та очікувань», однак ця присутність «змінила природу репортажів по війну. Слід зазначити, за даними станом на 23 березня 2022 року двоє з п'яти журналістів, які загинули під час вторгнення Росії, були жінками – Олександра Кувшинова та Оксана Бауліна [12, с. 225].

Окрім цього, жінки зіграли значну роль в антивоєнних протестах 2022 року в Росії. Феміністський антивоєнний спротив був започаткований після початку вторгнення. До того ж, у час війни українські жіночі організації часто перетворюються на гуманітарні організації, беручи на себе вирішення найнагальніших проблем, перед якими опинились жінки, вимушені змінювати життя перед обличчям смертельної небезпеки [18, с. 121].

А чого лишень варті жінки-медики, які рятують життя на війні, волонтери, мати-героїні, жінки, які продовжують працювати в тилу, підіймаючи тим самим економіку країни. Кожен зараз несе свій хрест і кожен з них є надзвичайно важким.

При цьому лише з 2014 по 2021 рік на російсько-українській війні під час бойових дій загинуло дев'ять жінок-військовослужбовців Збройних сил України [20].

Даний список можна перелічувати довго, але жінки ніколи не залишаються осторонь. Час іде, століття змінюється, але бойовий дух, патріотизм та жага до захисту своєї країни та своїх рідних залишаються незмінними.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що жіночі подвиги жінок у Другій Світовій війні та війни Росії проти України є неоціненними і внесли вагомий вплив у протистоянні як німецькій, так і російській агресії. Що стосується останнього, то, на жаль, війна поки що продовжується і невідомо, скільки ще жінок вступить до лав ЗСУ, задля подолання ворога.

Та вже зараз ми бачимо, як війна згуртовує людей, пробуджуючи невимовний патріотизм

та жагу до перемоги. Кожен працює на різних фронтах, допомагаючи як фізично, так і матеріально. Одні стоять на передовій з автоматами, інші в тилу забезпечують військових продуктами, готують для них, збирають кошти на необхідні знаряддя та екіпіровку. При цьому, варто зазначити, що саме жінки здебільшого займаються такими питаннями. А скільки бабусь готують страви та різноманітні смаколики для військових, передаючи їх як до тероборони, так і на передову.

Тож дослідження та висвітлення історій про подвиги жінок у війнах мають стати в Україні одним із пріоритетних напрямків роботи. Адже, жодна історія не повинна залишатися осторонь. Кожна із них перехоплена невимовним болем та жагою до перемоги, саме тому наші нащадки мають знати своїх героїв та мати змогу поринути у їх шлях від початку і до кінця.

Список літератури:

1. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.) : автореферат. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 178 с.
2. Байдак М. «Жінка із фронту». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Історія». Тернопіль, 2014. Вип. 1. Част. 2. 198 с.
3. Байдак М. Втеча та повернення: українки в лавах Січових Стрільців. Народознавчі Зошити. Львів, 2016. № 6. 1293 с.
4. Байдак М. Жіночі образи з часу Великої війни у висвітленні та інтерпретації галицьких письменників. Запоріжжя : Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2016. Вип. 45. Т. 1. 172 с.
5. Байдак М. Дім як простір жіночого повсякдення в роки Першої світової війни. Шевченківська весна-2015. Історія. Матеріали XII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. Київ, 2015. 39 с.
6. Байдак М. С. Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини). Українознавчий альманах, 2015. Вип. 18. 123 с.
7. Байдак М. С. Простори жіночого повсякдення в роки Першої світової війни (на прикладі Галичини й у світлі особових джерел). Історичні та культурологічні студії. Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2014–2015. Вип. 6–7. 133 с.
8. Байдак М. С. Українське жіноцтво в роки Першої світової війни: спектр суспільних ролей. Українські жінки у горнілі модернізації. Харків, 2017. 105 с.
9. Бежук О. М. Перша світова війна в системі бінарних опозицій жіночого та чоловічого досвідів. Народознавчі зошити. 2016. № 6 (132). 1302 с.
10. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України 1884-1939. Львів : Український католицький університет, 2018. 520 с.
11. Бурмага В. П., Світлич К. С. Роль жінки в організації допомоги фронту в роки Першої світової війни (на матеріалах України). 2015. 64 с.
12. Берест І. Р. Перша світова війна на землях Східної Галичини і Західної Волині: люди, події, факти. Львів: Вид-во УАД, 2015. 322 с.
13. Волович О. Історія як поле змагання «Українського світу» і «Русского мира» Зовнішні справи // Історичні науки. 2014. № 12. 20 с.
14. Гладун О. М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття. Київ : НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. дослідж. ім. М.В. Птухи, 2018. 224 с.
15. Гук М. С. Діяльність сестер милосердя у першу світову війну: історіографія. Історія науки і біографістика. 2019. № 12. 250. 39 с.
16. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України). Геополітика України: історія та сучасність. 2016. № 2. 112 с.

17. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.

18. Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2015. 166 с.

19. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/vijna-zhinochima-ochima-12-istorij-zhinok-vijskovosluzhbovcziv-zsu-medikiv-dobrovolcziv.html>

20. Український інститут національної пам'яті інформаційний проєкт «Війна не робить винятків. Жіночі історії другої Світової». URL : <https://uinp.gov.ua/>

21. Сайт Президента України : офіційне інтернет-представництво. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/decrees>.

Kiriukhina M.V., Khomiak O.V. HISTORICAL FEATS OF WOMEN FROM UKRAINE IN WARS

The war came unexpectedly, turning women's lives «upside down», changing them, and revealing completely new abilities that were not inherent to them until now. The war taught them to survive when men are at the front, to raise children, and many of them had to take up arms and go to the front to defend their native country. If earlier a woman's duties included only creating and monitoring home coziness, now it was necessary to stand on an equal footing with men: shoot, save the wounded, pulling them from the battlefield on her shoulders, be partisans, etc.

The war gave a strong impetus to the emancipation of women. At the same time, women faced such important challenges as combining public life with family life, reconciling the duties of a wife with the desire for personal fulfillment, as well as the desire for freedom with motherhood. In addition, the war required women to be active.

In particular, during the war, many women faced new life situations such as: bombing, death, resettlement (sometimes forced), hunger, fear. Despite all this, they should not be afraid of critical situations, not panic, keeping themselves constantly “in hand”, trying to solve the problem that has arisen.

At the same time, when some became defenders at home, others were real defenders at the front, performing, at first glance, impossible tasks. How many women became heroes of Ukraine, some of whom received this title posthumously. How many gave their lives to save their country. Unfortunately, everything did not end with the Second World War. It is not for nothing that they say that history repeats itself – in 2014, a war began in the East of Ukraine, and on February 24, 2022, Russia launched a full-scale invasion of Ukraine. To date, the feats of women are no less great.

In particular, the article examines the life stories, exploits, and participation of women from Ukraine in wars. Highlighting their exploits and the awards they received for it, so that every Ukrainian could learn more about their heroes, thanks to whom the sky above their heads can remain peaceful. First, the article examines the exploits of women in the Second World War, and later – in Russia's war against Ukraine. Thus, women's exploits during the war are an important topic that needs careful research.

Key words: World War II, woman, history, exploit, struggle, exploits of women during the war, female sniper, female pilot, underground movement.